

811.163.1'373

811.163.41'373.611

<https://doi.org/10.18485/sj.2022.27.1.15>

СНЕЖАНА П. ВУЧКОВИЋ*

Филолошки факултет
Универзитет у Београду

Оригинални научни рад

Примљен: 15.10.2021.

Прихваћен: 22.12.2021.

ПРАСЛОВЕНСКО НАСЛЕЂЕ У ИМЕНИЧКОМ ТВОРБЕНОМ СИСТЕМУ СРПСКОГ ЈЕЗИКА: О НЕКИМ ТИПОВИМА СТРУКТУРНЕ ВАРИЈАНТНОСТИ СУФИКСА

У раду су разматрани неки типови структурне варијантности прасловенских по пореклу именичких суфикса у различитим истокореним или разнокореним творбеним моделима с циљем да се осветле узроци, путеви и начини формирања тих варијанти и проследи њихова постојаност и семантичко-функционална корелативност у српском језику. Показало се да српски језик чува ове структурне типове и да су се међусобни односи суфиксних варијанти развијали у складу са семантичко-функционалном диференцијацијом ових конкурентних форми, различитим положајем на скали продуктивности, да су мењани под утицајем различитих аналошких уопштавања и сл. Истраживање њихових корелација значајно је за интерну реконструкцију развита српског творбеног система, као и за процедуре реконструкције прасловенске лексике и лексичке семантике.

Кључне речи: прасловенски језик, српски језик, структура суфикса, суфиксне варијанте.

1. Један од важних принципа реконструкције прасловенског лексичког фонда јесте уважавање законитости структурних – морфонолошких, творбених и морфолошких промена прасловенске лексике у сваком од словенских језика, као и морфонолошке, творбене и парадигматске варијантности лексема које са генеалошког аспекта треба оценити.

* snezanabaukvuckovic@gmail.com

Питање суфиксне варијантности довољно је сложено и у оквирима творбене анализе неког савременог словенског језика, а када је у питању реконструкција древних, писано непосредчених језичких етапа каква је прасловенска оно често остаје и отворено због комплексности творбених система посебних словенских језика чије се творбено стабло развило у правцу веома разгранатих творбених средстава, њихових комбинација и значења која носе те је на тој основи често веома тешко поуздано реконструисати корпус иницијалних, суфиксно варијантних творбених модела и проследити даље путеве њиховог развитка и бројна историјска гранања. Иако словенски језици баштине општи корпус творбених начина и творбених средстава наслеђених из прасловенског језика, они показују и веома јасне разлике у семантичком и функционалном погледу¹, а када је у питању суфиксна варијантност разлике су бројне и некада се не могу подвести под јасно издвојене типове.

1.1. Историјски описи настанка и развитка словенског творбеног система, почев од данас већ класичних радова Мејеа (1905) и Вондрака (1906), до сада најпотпунијег упоредно-историјског прегледа историје словенског именског творбеног система А. Вајана (*Grammaire comparée des langues slaves*, т. IV: *La formation des noms*, Paris: Editions Klincksieck, 1974) и огледа посвећеног реконструкцији прасловенских творбених модела Ф. Славскога (*Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego; Słownik prasłowiański*, т. I: 43–141; т. II: 13–60; т. III: 11–19, 1974–1979)² – преглед прасловенских суфикса дају комбинујући речнички и дескриптивни приступ, па се у оквиру овог првог у основи следи исти принцип издвајања суфиксних гнезда на чијем дну се налази сугласничка (или сонантна), етимолошки примарна компонента суфикса од које се онда изводе њени деривати. Пратимо потом њихову способност везивања за различите врсте творбених основа као и значења тако добијених творбених типова, њихове континуанте у словенским језицима, податке о њиховом општесловенском или дијалекатском карактеру, паралелама у балтским или другим индоевропским језицима, итд. При опису посебних творбених модела говори се и о њиховим аломорфним варијантима.

Треба, притом, имати у виду да се током дугог трајања псл. епохе и на морфолошко-творбеном језичком нивоу десио низ промена (нпр. губљење хетероклитичког типа основа, секундарна тематизација консонантских основа, зачеци доцнијег процеса унификације именичке парадигме, појава фонетских варијанти неких историјски примарних суфикса, низа нових преинтегрисаних суфикса различите структуре итд.), те се мора рачунати и са различитим хронолошким етапама у развитку прасловенских суфиксних варијанти, као и са тим да су неке од њих развијене у крилу посебних прасловенских дијалеката. Разумљиво, ако уважимо чињеницу да прасловенски језик није био некакав

¹ Упор. Вендина 1990: 5.

² Из веома обимне литературе издвојили смо само најсинтетичније и најпрегледније радове.

монолит из којег су се праволинијски гранале посебне групе словенских језика већ полидијалекатски континуум са бројним дивергентним и конвергентним струјањима током дуге историје његовог трајања. С друге стране, бројни, суфиксно варијантни творбени модели, могли су се развити или задобити нарочиту продуктивност током историјског развоја засебних слов. језика³ па је зато често тешко утврдити који од њих представљају варијанте настале трансформацијом једне прасловенске лексеме, а за које се може претпоставити синхроно функционисање и на познопрасловенском нивоу.⁴

1.2. У радовима из области словенске историјске творбе питање о диференцијацији структурних варијанти псл. суфикса није шире разматрано. Изузетак представљају истраживања Жане Варбот која се питању суфиксне варијантности враћала у низу својих радова⁵ и посебну пажњу посветила структурним варијантама које се јављају у оквиру једне (истокорене) лексеме сматрајући да је овај тип варијантности веома важан за реконструкцију псл. лексичког фонда.⁶ У чланку *Варијантност суфиксальной структуре в именах*⁷ (Варбот 1984: 185–225), она утврђује да реконструкција творбене структуре неке лексеме на познопрасловенском нивоу мора у сваком конкретном случају уважити принцип одабира оних истокорених али различитим суфиксима формираних лексема словенских језика које могу бити тумачене као преобращени континуанти једне прасловенске лексеме. Ово истраживање подразумева и одређење које се од тих варијантних творбених структура могу узети као варијантне и на познопрасловенском нивоу, те дата реконструкција укључује и постулирање хронолошких и генетских односа псл. варијанти (паралелна образовања, разновремене варијанте, путеви њиховог формирања) (Варбот 1984: 186). Поред представљених методолошких полазишта значајних за ову врсту дијахроне творбене анализе, рад је за нас био важан и због издвајања различитих подтипова суфиксне варијантности истокорених прасловенских лексема (упор. Варбот 1984: 192–225).

³ Тако је Ф. Славски рачунао и са разновременим настанком псл. суф. варијанти и постојањем прасловенских дијалектизама. У одељку у којем се говори о псл. суфиксу **-tel'ь* он наводи и да је његова секундарна, преинтегрисана варијанта **-itel'ь* уопштена на терену посебних словенских језика (СП 2: 52); за суф. варијанту **-atajь* (према примарном **-tajь*) утврђује да је карактеристична за јужну и источну групу прасловенских дијалеката (СП 2: 53); примарним он сматра псл. суфикс **-dlo*, док преинтегрисане варијанте **-a-dlo*, **-i-dlo* убраја у групу оних насталих у историјском периоду засебног развоја словенских језика (СП 1 : 113) итд.

⁴ ЕРСЈ најчешће као заглавне речи једне речничке одреднице даје фонетске (упор. нпр. **korenica* / **korenika* ЕРСЈ 11: 61) или парадигматске варијанте лексема (нпр. **kьrčagь* / **kьrčaga* ЕРСЈ 11: 207) реконструисане на основу потврда у различитим словенским језицима и дијалектима.

⁵ Упор. нпр. Ж. Варбот 1969; 1976: 33–49; 1984: 185–225.

⁶ Упор. Варбот 1984: 187.

⁷ Чланак представља незнатно измењену верзију рада први пут објављеног 1976. године у часопису *Вопросы языкознания* (в. Варбот 1976).

У српској дијахронијској лингвистици разматрање суфиксне варијантно-сти било је најпре укључено у много шире заснована истраживања дијалекатске диференцијације посебних група словенских језика праћене кроз проблем развитка деминутивних и амплификативних суфикса (Белић 1901)⁸, односно суфикса који представљају јужнословенску иновацију, као и прасловенских по пореклу суфикса који су у јужнословенским језицима задобили нову функцију (Бошковић 1936)⁹. Ови теоријски и методолошки подстицајни почети били су настављени у радовима српских дериватолога који су се овог проблема дотicali у оквиру различитих шире заснованих истраживања – као што су, на пример, питања консонантских алтернација у различитим суфиксираним творбеним моделима јужнословенских именица и придева (Стакић 1988), разматрања посесивне творбено-семантичке категорије (Маројевић 1983; 1985; 1987. и др.), истраживања страних утицаја у творби речи српског и других балканословенских језика (Радић 1995; 2001; 2018. и др.), проучавања моционих творбених модела и проблема творбене конкуренције и синонимије (Ђорић 1982а; 1982б; 1983; 2008. и др.) – али и у низу уже конципираних радова, од који су се неки посебно бавили и проблемом структуре суфикса у јужнословенским језицима (упор. нпр. Ђорић 1982_б), питањем деривационих морфонолошких дублета и улогом коју преинтеграција¹⁰ има у развитку појединих суфиксних варијанти (Стакић 2002; 2010) итд.¹¹

1.3. У овом раду ми ћемо се најпре дотаћи дијахронијског одређења појма варијантних суфикса, а затим настојати да представимо неке типове структурне варијантно-сти оних именичких суфикса који у творбеном систему српског језика представљају прасловенско наслеђе (као критеријум њиховог псл. порекла узима се потврда у све три групе слов. језика). Разматране варијанте суфикса пратићемо и у оквиру истокорених и разнокорених творбених модела, с настојањем да осветлимо узроке и начине развитка представљених суфиксних варијанти. Иако је фокус овог рада на типовима структурне варијантно-сти суфикса, пратићемо и њихову функционално-семантичку корелативност и покушати да утврдимо разлоге који су утицали на постојаност или промену њихових корелативних

⁸ Рад је први пут објављен у Архиву словенске филологије (*Zür Entwicklungsgeschichte der slavischen Deminutiv und Amplificativ suffixe, ASIPh*, 1901), док га ми наводимо и цитирамо према издању Белић 2000: 9–81.

⁹ Рад је први пут публикован у Јужнословенском филологу (Развитак суфикса у јужнословенској језичкој заједници, *Јужнословенски филолог*, 15, 1936, 1–155); ми га цитирамо према Бошковић 2007: 205–348.

¹⁰ Уместо у српској лингвистици устаљеног погрешног термина *перинтеграција* (: рус. *перинтеграция*) користимо наведени термин, следећи Р. Маројевића и његову оправдану корекцију.

¹¹ Преглед радова који се проблема суфиксне варијантно-сти дотичу овим навођењем није, наравно, исцрпљен, ни кад су у питању споменути аутори ни бројни други које на овом месту нисмо могли да споменемо.

веза.¹² Напомињемо да се овде нећемо посебно бавити суфиксним варијантама добијеним преинтеграцијом или неким другим процесима које воде настанку сложених суфикса, зато што желимо овом типу суфиксне варијантности посветити посебну пажњу у једном од наредних радова.¹³

2. Шта се у дијахронијској лингвистици подразумева под појмом суфиксна варијанта?

Варијантни суфикси се могу дефинисати као они које на структурном плану одликује макар једна (генетски) идентична сугласничка (или сонантна) фонема. Ово опште одређење подразумева да се под варијанте једног прасловенског суфикса (критеријум одређивања тог исходног суфикса мора, према томе, бити етимолошки) могу у ширем смислу речи подвести и сви његови прасловенски и историјски *derivати*, чији је настанак био условљен фонетским, морфофонетским и морфолошким законитостима прасловенског односно неког засебног словенског језика али и различитим аналошки мотивисаним и другим променама.

Уколико пак такви суфикси на неком синхроном језичком пресеку имају и исто или блиско творбено значење и функцију¹⁴ и стоје у односу тзв. допунске прерасподеле (аломорфи) или слободног варирања,¹⁵ онда се они могу квалификовати као *варијантни суфикси у ужем смислу речи*.

Суфиксне варијанте које су предмет нашег разматрања представићемо издвојивши неколико основних типова чијем су настанку допринели различити узроци:

¹² Примери суфиксно варијантних творбених модела екцерпирани су првенствено из *Обратног речника српскога језика* (ОРСЈ) Мирослава Николића (у којем случају их не прати библиографска референца), те из РСА или ређе РМС и РЈА, онда када је била у питању нека дијалекатска или архаична лексика и када је за разматрање и поређење са паралелама у другим слов. језицима било неопходно констатовати и њихова значења. Паралеле из других словенских језика навођене су према ЕРСЈ или су, у неким случајевима, преузете из СП.

¹³ Иако се о овом виду историјске промене морфемске структуре речи доста писало, многа питања су отворена за даље преиспитивање и систематизацију, на пример: преинтеграција као метаанализа у језичкој представи актуалних језичких носилаца; настанак сложених по структури суфикса и њихов однос према онима који настају као резултат функционалног обнављања неких непродуктивних творбених типова или пак према интерфиксалним по карактеру суфиксима; питање односа простог и сложеног суфикса у чију структуру прости суфикс улази (синоними или морфи исте морфеме); термилошка неуједначеност итд. Питања, сматрамо, довољно сложена да би била разматрана у задатом обиму овог рада.

¹⁴ Под значењем суфикса у славистици се обично подразумева она компонента значења изведене речи изражена помоћу суфикса (упор. Кубрјакова 1981: 135). Функција суфикса различито је у литератури разматрана, али се у основи своди на подвајање двају њених најопштијих функционалних аспеката – структурног и семантичког (суфикс се јавља у функцији изражавања одређених категоријално-граматичких, а с друге стране творбених и лексичких значења) (упор. Кубрјакова 1974: 158).

¹⁵ Поред *аломорфних морфема*, Е. Земска у морфове исте морфеме убраја и *варијанте морфеме*. Оне подразумевају морфове који поред истог значења могу имати и исту позицију у речи те се одликују слободном дистрибуцијом (Земска 1973: 20–22).

2.1. Варијанте које одликује алтернација консонантске компоненте суфикса

2.1.1. Палатализовање тврдих консонаната, као један од основних фонетских процеса псл. језика, условило је и појаву читавог низа суфиксних деривата за које се може претпоставити синхроно функционисање на познопрасловенском нивоу. Тако се, на пример, у оквиру поглавља у којем Ф. Славски говори о гнезду базичног суфикса-сугласника *-k- (СП 1: 89–103) могу издвојити и два посебна суфиксна подгнезда са носећим сугласницима *-c- (упор. нпр. *-ѡкъ : *-ѡсь; *-ика : *-ика; *-ѡка : *-ѡса; *-ѡко : *-ѡсе) и *-č- (упор. *-āкъ : *āčъ; *-окъ : *-оць; *-иско : *-išče/*ište) и са низом синхроно функционишућих варијантних творбених типова.

Српски језик, попут других слов. језика, баштини континуанте ових суфиксних варијанти, са низом иновација, као што су посебно јужнословенска тенденција ка уопштавању варијанти са сугл. елементом *ц*, преовлађујућа употреба суфикса са сугласничким елементима *ц* и *ч* у деминутивном значењу, примери иновативног функционалног развитка неких варијанти (нпр. суф. *-ница* у локативном значењу или суф. *-ица* у моционом (од корелативних назива лица м. рода на *-ач* и *-ар*)), преображај старих творбених типова у вези са процесом новог јотовања (упор. нпр. **коран-ѡје* > *кона-ње*, **распѣт-ѡје* > *расне-ће*) и др. Издвојићемо и прокоментарисати само два од бројних праваца престојавања у систему овог типа суфиксних варијанти.

а) У српском језику неке варијанте могу и даље паралелно функционисати у истом творбеном значењу и функцији (упор. нпр. фитониме *млѣчика* / *кѡселица* или истокорене формације *корѣника* РСА 10: 250 / *корѣница* РСА 10: 252; именице с предметним (*крѡјика* / *медѣница*) или локацијским значењем (*стрѣника* / *здрѡвица* ‘необрађивана земља’); предметна или фитонимска значења изведеница суфиксима *-(j)āк* / *-āч* (*тѡрбāк* / *отѡрāч*, *кисѣлāк* / *рѡдāч*) и др.). Али је временом, под утицајем различитих фактора, могло доћи и до промене у односима ових корелативних парова.

Тако је, на пример, суфикс *-ика* сачувао продуктивност у сфери фитонимских назива (упор. *бѡрика*, *омѡрика*, *бѡника*), где се и даље јавља као конкурентан данас продуктивном суфиксу *-ица* (упор. *бѣдрика* / *бѣдрица*, *бѣлика* / *бѣлица*, *дрѡбника* / *дрѡбница*)¹⁶ и ограничено – у сингулативним образовањима (упор. *црѣпѣлика*, *шѡшѣлика*, *трѡшѣлика* и сл.), док је у другим творбено-семантичким групама због растуће продуктивности варијантног суфикса *-ица*¹⁷ данас непродуктиван (упор. нпр. творбене типове у сфери мовираних феминину-

¹⁶ Јошић 2016: 162, 167, 192.

¹⁷ Насупрот суфиксу **-ика*, суфикс **-ица* је повећавао обим своје творбене продуктивности стичући способност везивања за различите типове творбених основа (упор. нпр. девербативе типа *поскочица*, *упадица* и сл.) и развијајући нова значења (нпр. апстрактна – *узречица*, *беспари-*

ма – млѣкација : млѣкацика, бѣч : бѣчица РСА 1: 346, 349; именица м. р. на -а – блиѣжика/ блиѣзика ‘рођак’ / ‘рођака’ РСА 1: 646; деминутива – брѣцика). С друге стране, творбени типови са варијантним суфиксима -(j)ѣк и -ѣч показују постојаност корелативних веза у сфери назива лица, у српском језику са репартицијом у погледу везивања за именске односно глаголске основе (сѣрѣк, дѣвѣѣк, мртвѣк / напѣдѣч, кѣвѣч, цртѣч)¹⁸ у чијој сфери је суфикс -ѣч задобио изразиту продуктивност и потпуно потиснуо суфикс -(j)ѣк (упор. непродуктивна образовања лѣжѣк, прѣсѣк, тѣжѣк).

б) Варијантни суфикси овог типа се под утицајем фонетских фактора могу јављати и као аломорфи. Ирена Грицкат управо фонетским моментима објашњава расподелу варијантних деминутивних суфикса -ак (< *-ѣкѣ) – иза сугласника који су данас или по пореклу меки и -ац (< *-ѣсѣ) – иза тврђих сугласника (типа жумањак / жуманац), са колебањима после основа на сугласнике ч, ж и ш (упор. језичак / језичац, грашак / грашац и сл.). Њих она тумачи чињеницом о ранијем отврђивању ових сугласника или јужнословенском тенденцијом ка уопштавању варијанти на ц (Грицкат 1951/1952: 106–107).

2.1.2. Варијанте настале фонетским процесом псл. јотовања биле су у вези са морфолошким по карактеру процесом формирања тврде и меке варијанте именичке промене односно са процесом ширења примарних суфиксних модела *структурним суфиксом*¹⁹ *-јѣ односно *-ја.²⁰ У вези са структурном функцијом суфикса *-јѣ Славски истиче да се он јавља у улози форманта који проширује бројне арахичне творбене формације, па су тако настали суфикси *-tel-јѣ, *-ar-јѣ, *-ѣѣ, *-ѣѣ и сл. (СП 1: 80). Ове варијанте представљале су и морфолошке дублете јер су се мењале парадигматске карактеристике речи.

Деловање фонетског процеса јотовања, осим помињаних варијантних суфикса *-ѣкѣ / *-ѣсѣ (упор. и слободне варијанте лѣвѣк РСА 11, 273–274 / лѣвѣч РСА 11, 276), огледа се и у неким другим псл. варијантама, при чему српски чува или обе варијанте или уопштава једну од њих: упор. нпр. *-ка / *-ѣа (дрѣка / дрѣча ‘ниско, бодљикаво шибље или жбуње’ РСА 4: 654, 662);

ца); томе је допринела и општа тенденција уопштавања варијанти са сугласничким елементом ц у јужносл. језицима.

¹⁸ Упор. рус. *богач*, укр. *головач*, пољ. *brzuchacz*, где констатујемо очување творбених модела са суф. *-ѣсѣ у сфери *nomina attributiva*.

¹⁹ *Структурни суфикс* је онај који има чисто класификациону функцију транспозиције неког облика из једне врсте речи у другу или из једне творбене категорије у другу без приписивања тако добијеном новом облику неког семантичког садржаја. Он, ипак, није сасвим асемантичан творбени елемент јер носи одговарајуће (релационо) значење у оквиру подсистема коме припада (ЛЕС, s.v. *морфема*).

²⁰ „В праславянском произошло сближение основ на -ѣ- с основами на -јѣ- (аналогично основ на -ѣ- и -јѣ-). В этом процессе активную роль играли основы на -јѣ- и -јѣ-, которые в результате ряда фонетических и грамматических причин подчинили себе многие старые основы на -ѣ- и -ѣ-.” (Бернштейн 1974 : 280).

*-sko // *-išce / *-ište (упор. рус. *пожарище* / дијал. *пожарисько*; пољ. *bagnisko*, *lowisko*; чеш. *bahniště* / *bahnisko* : срп. *кѹнѹсѹиште*, *ѹгралѹиште*, *мѹчилѹиште* итд.); *-ula : *-ul'a (упор. чеш. *děvula*; пољ. *szczekula*, *gizduła* : срп. *гѹдѹља*; словен. *kmetulja*; рус. *бабуља*, блр. *братуља* итд.); *-uha : *-uša (упор. срп. *лѹзуша* ‘врезаж изданак или стабло биљке пузавице’ РСА 11: 179 : рус. *лазуха*)²¹; *-uga / *-uža (упор. *прѹѹга* / *прѹѹжа* ‘мршава земља која се састоји од иловаче и песка’ РСМ 5: 129) итд.

Истокорене варијанте типа дијал. *мѹзол* / *мѹзолъ* ‘плик, чир’ РСА 12: 800 (: псл. **mozolъ* / **mozolъ* ЕРСЈ 20: 8), *кѹнел* / *кѹнелъ* РСА 11: 45 (: псл. **korpělъ* ЕРСЈ 12: 62), *кѹжелъ* / *кѹжелъ* ‘млаз, кључ течности која избија’ РСА 10: 766 (: псл. **korpělъ* ЕРСЈ 12: 80) и сл., могле су бити условљене и променом парадигматске карактеристике старих -й- основа мушкога рода. Њих је у неким случајевима – нпр. ако су основинском наставку претходили задњонепчани сугласници (упор. нпр. **storgis* > стсл. **стражь**) или сонанти *r*, *l*, *n* који су у тој позицији, претпоставља се, били полумеки (упор. **огнь** (: лат. *ignis*), **жгль** (: лат. *anglis*), **звѣрь** (: лит. *žvėris*)) – на познопрасловенском нивоу било тешко по структурним одликама разликовати од -jō- основа (Бернштејн 1974: 255–256). Већ на стсл. нивоу констатује се прелазак у флексију -jō- основа²², те у јужнословенским језицима, како примећује Р. Бошковић, варијантност ове врсте није ни необична ни ретка (Бошковић 1978: 386–387).

Ширење примарних творбених структура помоћу тзв. суфикса-проширивача (детерминатива²³) била је једна од општих карактеристика развитка индоевропског творбеног система: „В различных индоевропейских языках, уже на самых ранних, доступных нашему наблюдению этапах их развития, мы находим много суффиксов, звуковой облик которых заставляет предполагать, что они представляют собой результат сращения нескольких суффиксов. Все они, вероятно, возникли описанным выше путем – путем превращения производного слова второй степени в производные слова первой степени.” (Паул 1960: 295). За прасловенски језички ниво карактеристични су били управо структурни суфикси **-jь* односно **-ja*, али треба напоменути да су исту, структурну функцију, могли имати и неки други прасловенски суфикси; упор. нпр. у класи придевских речи – **-ькъ* (упор. стсл. **дрьзъ** СС 198 : срп.

²¹ Палатална варијанта са сугласничком компонентом -ш- уопштава се у творбено-семантичкој групи деминутивне или амплификативне лексике и даље развија у сложеним варијантама (-ушка, -ушина, -уштина); упор. нпр. *бѣлуша* РСА 1: 457 (чеш. *bělucha* / дијал. *běluša*, рус. *белуха*, укр. *білуха*, блр. *Бялуша* ЕРСЈ 2: 78), *гнѣлуша* РСА 3: 349 (укр. *гнилуха* ЕРСЈ 6: 175), *дѣвуша* РСА 4: 145 (: чеш. дијал. *děvuška*, пољ. *dziewucha*, укр. *дівуха* и др. ЕРСЈ 5: 21) итд.

²² Упор. нпр. стсл. и **прѣдѣсть градоу скотъ ихъ и нѣвнѣ ихъ огню** (Син. пс.).

²³ Термин *детерминатив* у индоевропеистици означава онај, обично једнофонемни, (кон-)сонантски елемент (форматив) који се јавља као проширивач коренске морфеме и може имати и творбену и флексијску функцију. Ако се имају у виду поставке ларингалне теорије, у детерминативе се могу убројати и тематски вокали **e*, **o* (ЈЕС, s.v. *детерминатив*).

дрѣзак; крѣпѣ / крѣпѣкъ СС 298 : срп. *крѣп* РСА 10: 491 / *крѣпак* РСА 10: 492–493), *-ivъ (лѣнѣ / лѣнивѣ СС 314 : срп. *лѣн* / *лѣниив*) или *-ьпѣ (упор. стсл. *несѣтъ* / *несѣтънѣ*, *обилѣ* / *обилѣнѣ*, *обѣштѣ* / *обѣштѣнѣ*) и сл.

2.1.3. Варијантност која почива на смењивању звучне / беззвучне консонантске компоненте суфикса не можемо сматрати творбеном, будући да се секундарна суфиксна варијанта издваја само унутар датог односа. Варијанте са овим обележјем добијене су обезвучавањем звучних консонаната у финалном положају на терену посебних словенских дијалеката²⁴ (упор. *крѣѣг* / *крѣѣк* РСА 10: 720 ← псл. **kr̥čagъ*, **kr̥čaga* : **kr̥kъ* ‘шија’ + (*j*)*agъ* ЕРСЈ 13: 207), док се за друге може претпоставити наслеђе прасловенског периода с обзиром на њихову општеловенску распрострањеност (*лѣмеш* РСА 11, 328 / *лѣмеж* РСА 11: 327 ← псл. **lemešъ* / **lemežъ* ЕРСЈ 14: 108).

2.2. Варијанте настале као последица смењивања вокалне компоненте суфикса аблаутског односно неаблаутског реда

Прасловенске алтернације вокалних елемената суфикса најчешће настају као резултат преинтеграције тематског наставка различитих типова творбених основа (упор. нпр. **-okъ* / **-ākъ* / **-ьkъ* и сл.). Међутим, постоје и оне код којих се смењивање вокалне компоненте суфикса не може објаснити преинтеграцијом јер се суфикси додају на један те исти тип творбене основе. Такве суфиксне варијанте Ж. Варбот дели на оне аблаутског (упор. **pelunъ* : **pelunъ*) и неаблаутског реда (упор. нпр. **babonъ* : **babunъ*)²⁵, а етимолошки речници словенских језика ове лексеме најчешће наводе као варијанте, претпостављајући синхроност њиховог функционисања и на познопрасловенском нивоу.

У српском језику, поред варијанти које почивају на гласовним асимилацијама реда прегласа (упор. нпр. *дѣмовина* / *кнѣжевина*, *видиковац* / *јѣжевац*), постоје и оне код којих бисмо такође могли констатовати трагове старог аблаутског смењивања вокалне компоненте суфикса (упор. нпр. алтернацију **-u/*-y* у примерима *вѣруга* РСА 2: 539 / *вѣрига* РСА 2: 528 (исто и у СП 1: 66); *мѣкѣи* / *мѣкѣиш* (: **mekiшъ* / **mekuшъ* ЕРСЈ 18: 245, 253); *гладѣи* / *гладѣиш* (: **gladiшъ* / **gladuшъ* ЕРСЈ 6: 116)), као и алтернације неаблаутског реда (упор. *пѣлен* / *пѣлин* РМС 4: 380, 381 (према аблаутском смењивању **pelunъ* / **pelunъ* у СП 1: 134); *плѣтѣр* / *плѣтер*; *кѣстрѣт* / *кѣстрѣт* РСА 10: 315–316; *кѣстрѣиш* / *кѣстрѣиш* РСА 10: 315 (: **kostrežъ* / *kostrizъ* ЕРСЈ 11: 161); *кѣсор*, *кѣсор* РСА

²⁴ Ову карактеристику неких дијалеката штокавског наречја П. Ивић тумачи утицајем суседних говора (Ивић 1991: 104–105).

²⁵ Варбот 1984: 219–224.

10: 309 / *kòsijep* / *kòsīp* РСА 298–299 (: **kosorъ* / **kosērъ* / **kosarъ* / **kosyr'ъ* ЕРСЈ 11: 137, 180) итд.

Овај вид суфиксне варијантности карактеристичан је за оноματοпејску (упор. нпр. именице са суфиксом *-от*: *лѡмѡт*, *трѡпѡт*, *грѡмѡт* / *-ут*: *грѣѣт*, *цѣкут*, *сѣкѣт* / *-ат*: *тапѡт*, *лапѡт*, *шапѡт* / *-ет*: *мѣкѣт*, *крѣкѣт*, *брѣкѣт*) и експресивно обележену лексику (упор. нпр. псл. **matjeha*, са бројним варијантама вокалног елемента суфикса **-joha*, **-jaha*, **-juha*, **-jiha*: буг. *мацеха*; срп. *маћеха* / *маћиха* РСА 12: 210, 209–211; чеш. *масеча*, пољ. *масоча*, рус. *мачеха* / *мач'иха* итд. ЕРСЈ 17: 266). Варијанте оноματοпејских суфикса по свој су прилици неаблаутска по карактеру смењивања у вези са специфичношћу оноματοпејске, фонетски мотивисане творбе у чијој се творбеној бази налазио обично узвик (оноματοпејског карактера) од којег су онда могли настати оноματοпејски глаголи, са различитом суфиксима (упор. псл. **lapati* → **lapot-a-ti* / **lap-ът-a-ti*; **kra-k-a-ti*, **gu-k-ati*; **jek-нѡ-ti* итд.). Продуктивност на псл. нивоу показује и модел творбе интензива од примарних оноματοпејских глаголских основа помоћу суфикса-проширивача **-t* и са различитом хармонијом вокалних елемента пред тим формантом: вокални елемент који је претходио суфиксу обично је удвajaо онај који се јављао у корену датог глагола (упор. **trepati* : **trepetati*, **trepet'о*; **boboniti* : **bobotati*, **bobot'о*; **bъhati* : **bъhъtati*, **bъhъt'о* и сл. СП 1: 52). Од њих су, у доцнијем развоју, настале и оноματοпејске именице, са често деетимологизованом творбено-морфемском структуром и нерегуларним варирањем вокалне компоненте суфикса који се могао уопштити и изван првобитног односа. Код експресива је варијантност могла бити подстакнута тенденцијом ка јачој субјективној обележености, емоционалној маркираности ове врсте лексике. Интересантни су и примери неких културних словенских лексема, такође оноματοпејски мотивисаних, чији се творбени ликови одликују великом суфиксном варијантношћу (упор. нпр. срп. *лѣпир* РСА 11: 347 / *лѣнер* РСА 11: 344 / *лѣнѣр* РСА 11: 363, *лѣнтѣр* (РЈА 6: 62; РСА 11: 359, као и *лѣтѣр*, *лѣтѣрак*, *лѣтѣрић*, *лѣтѣрка* (РСА 11: 380 – 1. „лептир”; 2. „птица”), *лѣтѣрка* (РСА 11: 375), *лѣнтѣр* (РСА 11: 476) и др.)²⁶. Њеним узроком је, поред оноματοпејске мотивисаности, могао бити и табу лептира у традиционалној словенској култури (тј. култна забрана изговарања његовог „правог” имена).

²⁶ Упор. и назив изведен од апофонијског корена **met-/mot-* (*motil*, *moteljlik*, *motil*, *motilica*, *motil'*, *metyl*, *motal'*, *motel*, *m'etyl*, *m'etel*, *m'atl'ička*, *motelka*, *metelyk*, *motyl*, *m'atluha*, *matlyška* итд.) или онај изведен од редуликоване коренске основе **per-per-* у карпатобалканском ареалу (*peperuga*, *preperuga*, *peperuda*, *peperuva*, *peperutka*, *pipiliga*, *pipiruga*, *peruniga*). Примере у којима су посведочени дати коренови наводимо према ОЈА поштујући изворност тамо наведених облика и њихову латиничну транскрипцију (ОЈА 1988: 174–175).

2.3. Варијанте суфикса повезане са граматичком категоријом рода

У ову групу спадају суфикси који се одликују способношћу да граде именице различите родне припадности (упор. нпр. демин. суфиксе *-ѡкѡ / *-ѡка / *-ѡко у класи парадигматских *-ѡ- основа м. и ср. рода и *-ѡ- основа ж. рода). Појава је била везана за промену структуре старих индоевропских типова основа и настанак читавог реда нових прасловенских суфикса путем преинтеграције основинског наставка. Тако је, на пример, основински наставак *-ѡ- са старим суфиксом -к- дао прасловенски суфикс -ѡк-, који се онда могао јављати и изван круга ових основа (упор. нпр. *golѡbь : *golѡbѡкъ, *rѡsнь : *rѡsнька). При томе је граматички род, који је у постављању опозиција унутар морфолошке структуре прасловенског језика имао веома важну улогу²⁷, условио и различите ликове примарног суфикса -ѡк- (*-ѡкъ, *-ѡка, *-ѡко) (Бернштејн 1974: 142–143).

Код истокорених корелативних варијанти са значењем *nomina agentis* (*bivьсѡ / *bivьса ЕРСЈ 2: 103 : *biti; *jadьсѡ / *jadьса ЕРСЈ 6: 48–49 : *jasti; *kradьсѡ / *kradьса ЕРСЈ 12: 85) или *nomina attributiva* (типа *malьшѡ / *malьша ЕРСЈ 17: 180) видимо даљи развитак именица мушког рода на -а, почев од стсл. периода где су основама на *-ѡ (граматичког ж. рода) могле припадати и именице природног м. рода (упор. нпр. стсл. **воквода, слоуга, јуноша, жжика** ‘рођак’ (напоредо са ‘рођака’), као и невелик број експресивно обележених назива за лица м. р. са суфиксом -ьс-: **чловѡкоуѡвница, винопиѡца, оуѡвница, пѡница / пивьѡца, сѡчьѡца** поред истокореног **сѡчьѡць** и **чловѡкоуѡвѡнѡць**). Ове именице су историји словенских језика задобиле посебну продуктивност у категорији експресивне лексике, нарочито пејоратива или амплификатива (типа срп. *сирѡта, пијѡница, придошлиѡца*; рус. *неряха, бродяга, калека*; пољ. *burda, ciara*; чеш. *rapocha, smotlacha* итд). Белић сматра да је њихова раширеност условила појаву дублетних *-ѡ облика и у оним творбеним категоријама код којих су већ постојали творбени типови са суфиксима који припадају основама мушког рода (типа *bivьсѡ / *bivьс-а), те да је необичност њихове структуре (некарактеристичне за именице мушког рода) утицала да ови суфикси добију јаче изражено експресивно значење (Белић 2000_a: 21). Р. Бошковић потврђује да су облици на *-ѡ већ у балтословенској епоси добили значење *nomina agentis* и *nomina attributiva masculini* и да су у даљем историјском развоју у неким случајевима као „наставачки дублети” то и остали (суфикс *-ьса развио је нарочиту продуктивност у категорији *nomina agentis* западнословенске групе), док су у другим постали и наставци за *nomina agentis feminini* – нпр.

²⁷ У индоевропском прајезику расподела по типовима основа није зависила од рода. У оквиру сваке основе могле су се наћи именице сва три рода.

губљењем везе са творбено синонимичним **-arь* и променом деривационог односа (упор. *gam-ati* : *gam-ara*) (упор. Бошковић 1978: 161–165).

На опстанак корелативних парова могао је деловати притисак система који је утицао на то да именице које означавају лица мушког рода на *-a* и морфолошки (а не само синтаксички, конгруентним слагањем) буду диференциране²⁸ припадношћу основама које су у језичком осећању носилаца типичне за мушки природни род (упор. нпр. *потр̀куш* / *потр̀куша*, *м̀лїиш* / *м̀лїиша*, *г̀длїиш* / *г̀длїиша*). Изван категорије лица могли су деловати и други фактори, као што је утицај рода неког хиперонима (упор. нпр. *к̀дш̄ар* / *к̀дшара* (: зграда, врста стаје за стоку) РСА 10: 362–363) или слагање са родом подразумеваног појма одређеног придевом који се посредством суфикса супстантивизира (*м̀екуша* ж ‘мека, гњила или промрзла јабука или крушка’ РСА 12: 340 : *м̀екуш* ‘меки део (тела, хлеба)’, ‘меки део (средина хлеба)’, *м̀екуш* ‘инсект’ РСА 12: 340), итд.

2.4. Варијанте које почивају на присуству / одсуству иницијалног консонантског елемента **-j*.

Варијантни суфикси овог типа могли су, као паралелне формације, бити наслеђени из индоевропске прошлости слов. језика, док се други јављају као резултат фонетских процеса прасловенске епохе током које је индоевропски по пореклу сонант *j* мењао свој фонолошки статус у зависности од позиције у којој је стајао, све до потпуне дефонологизације у постконсонантском положају. У сл. језику он се могао јавити и као алофона варијанта фонеме *i* [i] у хетеросилабичком положају дифтонга (**vei-a-ti*) односно у позицији пред неким другим вокалом (**nosienъ* > **nosienъ* > **nošenъ*). На тај начин се *j* могло издвојити и као почетни глас суфикса у изведеним речима (упор. **rabъ* : **rab-ā* / **gospodъ* : **gospodi-ā* > **gospod-i-ā* → срп. *г̀дснођа*, рус. *г̀оспожа*). Проблем који се среће приликом праћења историјског развитка и дистрибуције варијанти овог типа делом потиче и од веома различитих и колебљивих начина обележавања палаталних (јотованјем) добијених сугласника (од којих су неки у историји слов. језика очврнули), почев од стл. графичког изражавања претходеће јотације у тзв. прејотованој графемѝ вокала који следи.

У синхронијској творбеној анализи, због теоријског подвајања синхронијског и дијахронијског аспекта творбе, питање прејотованих варијанти суфикса некада је решавано чисто формалистички, издвајањем прејотованих варијанти суфикса иза палаталног аломорфа деривационе основе (типа *ручурда* ⇐ *рук-јурда*). На овај проблем је, поред других аутора²⁹, посебно скретао

²⁸ Упор. и творбене синониме типа *судїја* / *судац*, *пїјаница* / *пїјанац*, *кривопїја* / *крвопїјац*, *сирота* / *сиротан*.

²⁹ Упор. нпр. Белић 2000 : 21.

пажњу проф. М. Стакић у низу својих радова, указујући на потребу уважавања факата као што су етимологија датог суфикса, преинтеграциони процеси везани са могућношћу промене деривационог односа, аналошка уопштавања према семантички сродним творбеним типовима, различите асимилативне промене³⁰, те недоследна дистрибуција тако издвојених суфиксних варијанти (упор. *дел-јив* : *неопоз-ив*) и постојање бројних дублета (упор. *луђак* / *лудак*, *кисељача* / *киселача*).³¹

Споменути процеси могли су деловати и на прасловенском нивоу, те би за сваку од варијанти датог типа требало утврдити постојање гласа *j* у структури самог суфикса на познопрасловенском нивоу, те проследити узроке, начине и путеве њиховог формирања. Тако се, према неким лингвистима, суфикс **-jākъ* јавио паралелно са суфиксом **-ākъ* у кругу старих **-ā/*-jā* основа (упор. **ryb-ā-k-ōs* > **ryb-ak-ъ* : **zem-īa-k-ōs*³² > **zem-īāk-ъ*³³) а затим се уопштио и функционисао и у другим типовима деривационих односа (упор. нпр. рус. *простак* / *бедняк*, блр. *юнак* / *басяк*, пољ. *powak* / *próźniak*, глуж. *chilak* / *chromjak* и др.)³⁴. После извршеног процеса јотовања почетни консонантски елемент могао је нестати после новодобијеног палаталног завршетка основе, па се о суфиксу **-jākъ* у тим случајевима може говорити само историјски јер су посведочене само алтернације завршног сугласника основе тј. резултати јотовања (*рōд* : *рōђак* ‘који припада истом роду’). Међутим, и код њих се мора – како поводом неких других примера истиче Р. Маројевић³⁵ – у творбено-морфемској анализи антиципирати суфикс **-jākъ*. Он се у српском језику може и формално издвојити у неким новијим творбеним формацијама после оних сугласника који нису претрпели процес новог јотовања (упор. нпр. *лѣсјак*² напредо са *лѣсјак* РСА 11: 471, 476 : **lysъ* ‘лисац’; *лѣсјак*¹ : **lisъ* ‘лисац’; *бѣсјак* ‘човек који је отпао од друштва, запустио се’ и *бѣсјак* ‘непоткован во’ РСА 2: 75 : *бос*; у примеру *просјак* долази у њему несвојственом везивању за глаголске творбене основе – са творбеном структуром добијеном, претпоставља се, аналошки, према блискозначној речи *божјак*³⁶ – сменивши тако старији тв. тип *проситељ* и семантички се диференциравши од истокореног *прѣсац*).

³⁰ А. Белић наводи да се алтернација сугласника *л/љ* и *н/њ* (поред јотовања) може објаснити једном врстом асимилације по месту изговора тј. тиме да се „сугласници *н* и *л* иза и испред *к* и *г* развијају у правцу палаталности” (упор. *ран* : *рањка*, *ирн* : *ирњкаст*, *дебео* : *дебелко* и сл.) (Белић 1999: 119).

³¹ Упор. Стакић 2002: 45–80, 165–172, 215–230, 231–237, 239–248.

³² Псл. **-jā-* основе биле су наслеђене из индоевропског прајезика, али се један број старих *-ī-* основа прикључио **-jā-* основама на псл. нивоу: **zemī-a* > *zem-īa*.

³³ После извршеног процеса јотовања уследила је и реинтерпретација датог деривационог односа (*земља* : *земљ-ак*).

³⁴ Упор. Бернштејн 1974 : 277.

³⁵ Упор. нпр. Маројевић 2007: 515, 520.

³⁶ Иако не искључује могућност напредног настанка суфикса **-jākъ* још у индоевропској древности, Белић у низу примера претпоставља извођење суфиксом **-ākъ*, а умекшавања зав-

О суфиксима *-*ĕninъ* и *-*janinъ* доста се у славистици писало,³⁷ са неједнаким исходима како у погледу паралелности или етимолошке примарности једне односно друге форме суфикса, тако и у схватању о пореклу иницијалног елемента *-*j-* у структури суфикса *-*janinъ*.³⁸ На стел. нивоу они функционишу као аломорфи (упор. нпр. *персѣнинъ, ѿгупѣтинъ* / *гражданинъ, римлянинъ*)³⁹, да би се доцније у српском језику уопштила варијанта *-јанин* (упор. *Личанин, Београђанин, Банаћанин*). Непрејетована варијанта *-анин* обично се среће уз творбене основе које се завршавају сугласником *p* (упор. *Бѣранин, Задранин, зѣранин* наместо могућег старијег облика типа **gor'aninъ < *gor-janinъ*), претпостављамо у вези са историјским фонетским процесом очвршћавања псл. сугласника **r'* у јужнословенским језицима.⁴⁰ Ивић и Јерковић у вези са тим истичу да због великог колебања у означавању овог сугласника (упор. нпр. *манастироу* / *манастирю* у рашким повељама) време његовог ишчезавања може бити само релативно постављено и да графика ћирилских споменика 12. и 13. века показује да „меки падежни наставци или суфикси за творбу речи не морају ишчезнути у случају губљења његове мекоће” (Ивић, Јерковић 1981: 66, 68). То је онда могло утицати и појаву дублета типа *двѣрјанин* / *двѣранин* (од који први представља црквенословенско наслеђе) и везивање варијанте *-анин* за позицију иза тврдог (по пореклу меког) сугласника *p*.⁴¹

О односу псл. деминутивно-амплификативних, по значењу придевских суфикса **-ih-*, **-ъh-* и **-juh-* (типа срп. *рѣнѣх* : *рѣна* / *дѣчѣх* : *омац*; рус. *сеструха, матуха* / *дядюха*) писао је Белић, констатујући везу суфикса **-juh-* са лит. суперлативним суфиксом **-iouis-* (→ **-ieus-* → псл. **-juh-*) и разматрајући њихову доцнију репартицију у погледу везивања за тврде односно меке сугласничке основе (Белић 2000 : 63, 65). Древност овог словенског творбеног типа потврђује и псл. и општесловенско **matjeha* (ЕРСЈ 17: 266) чију творбено-морфемску структуру Трубачов реконструираше полазећи од облика **mat-ies-a* ‘налик, подобра мајци’, са компаративним индоевропским наставком **-ies* (Трубачов 2008: 49–50).

ршног сугласника основе тумачи аналошким утицајем семантички сродних творбених типова. Присуство јоје у примерима типа *шурјак, мужјак, божјак* он објашњава везом са множинским (збирним) (**šurъj-a, *mužъj-a*) или посесивним прид. облицима (**božъj-i*) у којима се *j* јавља као део основе (упор. Белић 2000₆: 242).

³⁷ Упор. преглед тих становишта у Трубачов 1982: 4–6.

³⁸ Упор. нпр. СП 1: 119, 129; Трубачов 1982: 8–9.

³⁹ Писање јата у суфиксу **(j)aninъ* може бити последица начина писања у глагољници.

⁴⁰ Упор. Бошковић 2007: 103.

⁴¹ Стел. примери са слободном дистрибуцијом ових суфикса иза палаталног **r'* (нпр. *агарѣне, назарѣнинъ* : *гоморгане*) нису довољно знаковити јер се мекоћа сугласника недоследно бележила. Одсуство надредног знака палаталности (са писањем јата у датој позицији), односно одсуство обележавања претходеће јотације тзв. прејетованим вокалом који јој следи – било је у споменицима претежно (упор. СС 29–40).

Поред ових примера, код којих постојање елемента *j* у структури суфикса на псл. нивоу не подлеже сумњи, код неких других се варијантност овог типа може довести у питање јер је могуће претпоставити аналошко уопштавање творбене основе из других, семантички сродних деривационих односа (упор. нпр. **kaluga* / **kal'uga* (: **kal'-a-ti se*) ЕРСЈ 9: 124, 125). Зато се приликом разматрања статуса овог типа суф. варијанти морају узети у обзир сви напред разматрани фактори и утврдити постојање или одсуство генетске зависности једне варијанте од друге.

3. На основу претходног излагања можемо констатовати да српски језик чува разматране типове структурно варијантних прасловенских суфикса, од којих су неки могли бити наслађени из предпрасловенског периода док је постанак других био везан за различите фонетске (палатализације, јотовања, аблаутске вокалне алтернације, слоговне хармоније итд.) и морфолошке процесе (нпр. ширење примарних творбених структура структурним суфиксима *-*jb* и *-*ja*, јачање улоге граматичке категорије рода, промена парадигматских карактеристика лексема и др.) прасловенске епохе. Чувајући постојаност својих корелативних веза или их неутралишући даљом семантичко-функционалном диференцијацијом, растућом или смањеном продуктивношћу појединих његових чланова, аналошким уопштавањем једне од варијанти, а затим и стварањем додатних опозиција појавом нових јединица у ланцу варијантности (упор. нпр. *-*ākъ* / *-*jākъ* / -*њак*) итд. – дати систем морфова ових генетски истих творбених мофема је у непрестаном кретању био преображаван, како на линијама општесловенског, тако и развита у оквиру историје српског језика и његових дијалеката.

На синхроном пресеку савременог српског језика неке од ових структурних варијанти опстају захваљујући томе што у творбеном систему заузимају семантички-функционално диференцијалну позицију (упор. нпр. општу упућивачку функцију суф. -*āk* и прогресивно растућу продуктивност суфикса -*āč* у категорији *nomina agentis*), друге у складу са тенденцијом варирања због појачане изражајности (код ономатопејске и експресивне лексике), треће због позиционог (аломорфног) варирања или укореењености у пољима различитих језичких система (народни / књижевни) и сл.

Узете у својој укупности, оне су важне за унутрашњу реконструкцију развита српског творбеног система, као и за процедуре семантичке реконструкције прасловенске лексике, која добија на веродостојности и прецизности када се има у виду и творбено значење реконструисаних варијантних творбених типова.

ЛИТЕРАТУРА

- Белић 1999:** А. Белић, Историја српског језика, *Изабрана дела Александра Белића*, т. 4, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Нови Сад: Будућност.
- Белић 2000а:** А. Белић, О историјском развоју словенских деминутивних и амплификативних суфикса, *Изабрана дела Александра Белића*, т. 2, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства; Нови Сад: Будућност, 9–81.
- Белић 2000б:** А. Белић, О различитим питањима савременог језика, *Изабрана дела Александра Белића*, т. 13, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства; Нови Сад: Будућност.
- Бернштејн 1974:** С. Б. Бернштейн, *Очерк сравнительной грамматики славянских языков. Чередования. Именные основы*, Москва: Наука.
- Бошковић 1978:** Р. Бошковић, *Одабрани чланци и расправе*, Титоград: Црногорска академија наука и умјетности.
- Бошковић 2007:** Р. Бошковић, *Основи упоредне граматике словенских језика. Фонетика, морфологија, грађење речи*, Београд: Чигоја штампа.
- Вајан 1974:** А. Vaillant, *Grammaire comparée des langues slaves*, том IV: *La formation des noms*, Paris: Editions Klincksieck.
- Варбот 1969:** Ж. Варбот, *Древнерусское именное словообразование. Ретроспективна формална карактеристика*, Москва : Наука.
- Варбот 1976:** Ж. Варбот, Варијантност суфиксалне структуре у једнокореним славјанским именима и реконструкција праславјанског лексикона, *Вопросы языкознания*, 1976/6, Москва: Наука, 33–49.
- Варбот 1984:** Ж. Варбот, *Праславјанска морфологија, словообразование и етимологија*, Москва: Наука.
- Вендина 1990:** Т. Вендина, *Дифференцијација славјанских језика по даним словообразования*, Москва: Наука.
- Вондрак 1906:** W. Vondrák, *Vergleichende slavische Grammatik*, Band I: *Lautlehre und Stammbildungslehre*, Göttingen.
- Грицкат 1951/1952:** И. Грицкат, Још о трећој палатализацији, *Јужнословенски филолог* 19, Београд, 87–110.
- Земска 1973:** Е. А. Земская, *Современный русский язык. Словообразование*, Москва: Просвещение.

- Ивић 1991:** П. Ивић, Из историје српскохрватског језика, *Изабрани огледи II*, Ниш: Просвета.
- Ивић, Јерковић 1981:** П. Ивић, В. Јерковић, *Правопис српскохрватских ћирилских повеља и писама XII и XIII века*, Нови Сад: Филозофски факултет.
- Јефимова 2006:** В. С. Ефимова, *Старославянская словообразовательная морфемика*, Москва: Институт славяноведения РАН.
- Јошић 2016:** Н. Јошић, Воћарска лексика и терминологија у српском језику, *Монографије*, 24, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Кубрјакова 1974:** Е. С. Кубрјакова, *Основы морфологического анализа*, Москва.
- Кубрјакова 1981:** Е. С. Кубрјакова, *Типы языковых значений*, Москва.
- ЛЕС – *Лингвистический энциклопедический словарь*, Москва: Советская энциклопедия, 1992. <<http://tapemark.narod.ru/les/>>. 2.10. 2021.
- Маројевић 1983:** Р. Маројевић, Посесивне категорије у руском језику (у своје историјском развоју и данас), *Монографије*, LV, Београд: Филолошки факултет.
- Маројевић 1985:** Р. Маројевић, Посесивне извоенице у староруском језику. Антропонимски систем, топонимија у ‘Слову о полку Игореве’, *Монографије*, LIX, Београд: Филолошки факултет.
- Маројевић 1987:** Р. Маројевић, Типологија посесивних придева у српскохрватском језику (из дијахронијске и синхронијске перспективе), *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XXX/2, Нови Сад: Матица српска, 75–87.
- Маројевић 2007:** Р. Маројевић, Творба речи у савременом српском језику Ивана Клајна (2), *Српски језик*, XII, 501–600.
- Меје 1905:** А. Meillet, *Études sur l'étymologie et le vocabulaire du vieux slave*, II: *Formation des noms*, Paris: Librairie Émile Bouillon.
- Паул 1960:** Х. Паул, *Принципы истории языка*, Москва.
- Радић 1995:** П. Радић, *Балканистичке појаве на плану суфиксације у македонском и српскохрватском језику*, Докторска дисертација (у рукопису), Београд: Филолошки факултет.
- Радић 2001:** П. Радић, Турски суфикси у српском језику (са освртом на стање у македонском и бугарском), *Библиотека Јужнословенског филолога*, 17, Београд: Институт за српски језик САНУ.

- Радић 2018:** П. Радић, *Творба речи и миксоглотија. Прилози о суфиксацији у српском језику*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Стакић 1988:** М. Стакић, *Деривациона фонетика именица и придева у јужнословенским језицима*, Београд: Филолошки факултет.
- Стакић 2002:** М. Стакић, *Морфонологија и деривација (чланци и расправе)*, Београд: Филолошки факултет, Научно друштво за неговање и проучавање српског језика.
- Стакић 2010:** М. Стакић, *Морфо(но)лошке теме*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Трубачев 1982:** О. Н. Трубачев, *Из истраживања по праславянском словообразованию: генезис модели на -ěnipъ, -janipъ, Этимология* (1980), Москва : Наука.
- Трубачев 2008:** О. Н. Трубачев, *Труды по этимологии. Слово. История. Культура*, т. 3, Москва, 2008.
- Ђорић 1982а:** Б. Ђорић, *Моциони суфикси у српскохрватском језику, Монографије*, LIII, Београд: Филолошки факултет.
- Ђорић 1982б:** Б. Ђорић, *О структури суфикса у јужнословенским језицима, Књижевност и језик*, XXVIII/3–4, 225–230.
- Ђорић 1983:** Б. Ђорић, *Из творбене синонимије српскохрватског језика, Научни састанак слависта у Вукове дане*, 12/1, 131–136.
- Ђорић 2008:** Б. Ђорић, *Творба именица у српском језику (одабране теме)*, Београд : Чигоја штампа.

Извори

- ЕРСЈ – *Этимологический словарь славянских языков*, т. 1–. Москва: Наука, 1974– [41. свеска публикована 2018. године].
- ОЛА – *Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная*, т. I, 1988, Москва: Наука.
- ОРСЈ – М. Николић, *Обратни речник српскога језика*, Београд: Матица српска, Институт за српски језик САНУ, Палчић, 2000.
- РЈА – *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1880/1882 – 1975/1976.
- РСА – *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, књ. 1–. Београд: Српска академија наука и уметности, 1959– [21. том публикован 2019. године].

РМС – *Речник српскохрватског књижевног језика*, I–VI, Загреб–Нови Сад, 1967–1976.

СП – *Słownik prasłowiański*, T. 1–. (F. Sławski ed.), Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: PAN, 1974–.

СС – *Старославянский словарь, по рукописям X–XI веков*, Р. М. Цейтлин, Р. Вечерка, Э. Благова (ур.), Москва: Русский язык, 1994.

THE PROTO-SLAVIC HERITAGE IN THE NOUN-FORMATION
SYSTEM OF THE SERBIAN LANGUAGE: ABOUT
SOME TYPES OF THE STRUCTURAL
VARIANCE OF SUFFIXES

Summary

The analyzed types of structural variants of Proto-Slavic noun suffixes have proven to be consistent in the Serbian language as well, which preserved some of the analyzed structural features due to the semantically functional differential position in the Serbian word-formation system. Other structural variants have been kept as means of heightened expressivity (in the case of onomatopoeic and expressive lexis), while the third group is based on allomorphic varieties or in the rootedness in different language systems (vernacular/literary language) etc. Considered in their totality, they are not only significant for the internal reconstruction of the development of the Serbian word-formation system but also for the procedures of semantic reconstruction of the Proto-Slavic lexis, which becomes more precise if the word-formation meaning of the reconstructed variant types is taken into account.

Keywords: Proto-Slavic language, Serbian language, the structure of suffixes, suffix variants.

Snežana P. Vučković